

Toekomst voor de tapuit

Voortgangsverslag 2022

De tapuit is een prachtige maar kwetsbare soort, die dankzij de inzet van verschillende partijen kan rekenen op extra aandacht en bescherming. Door vijf jaar lang nesten te beschermen, bestaand leefgebied in stand te houden en nieuwe leefgebieden te creëren, geven we de tapuit de kans in aantal toe te nemen. Graag doen we verslag van het derde projectjaar, 2022.

Wat was ook alweer het plan?

'Toekomst voor de tapuit' is een vijfjarige samenwerking tussen Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, It Fryske Gea en Het Drentse Landschap, mede gefinancierd door de Provincie Drenthe, de Provincie Friesland en het Jaap van Duijn Vogelfonds.

Doel van het project is het bestaande leefgebied van de tapuit uit te breiden en het aantal tapuiten te laten toenemen. Concreet streven we naar (her)vestiging van de tapuit in minimaal twee gebieden buiten het Aekingerzand en een groei tot minimaal 70 broedparen in de hele regio.

Het vijfjarenplan omvat vijf onderdelen:

- **Beheeradvies:** de vijf mogelijke uitbreidingsgebieden waren al geschikt voor de tapuit, maar er was nog mogelijkheid voor kleine verbeteringen. Daarom is in 2021 voor elk gebied een advies opgesteld voor beheer en inrichting.
- **Nestgelegenheid:** omdat er niet overal voldoende natuurlijke nestholtes zijn in de beoogde uitbreidingsgebieden (mede door de lage konijnenstand), zijn er in de eerste twee projectjaren enkele kunstmatige nestholtes gecreëerd. Deze worden jaarlijks onderhouden.
- **Nestbescherming:** een voorlopig essentiële noodmaatregel. Om de nesten te beschermen tegen de vos en marterachtigen wordt gaas aangebracht rond de nestingang zodra een broedgeval wordt vastgesteld.
- **Monitoring:** door het gebruik van kleurringen kunnen we de populatieomvang goed monitoren en belangrijke informatie achterhalen over overleving en broedsucces van de tapuit.
- **Voorlichting:** bezoekers zijn zich vaak niet bewust van de vogels die op de heide broeden. Voorlichting is van groot belang om verstoring of vernieling van de nesten te voorkomen.

Hieronder lichten we deze onderdelen nader toe. Maar we beginnen weer met het voornaamste: hoe ging het met de tapuit in 2022?

Broedseizoen 2022

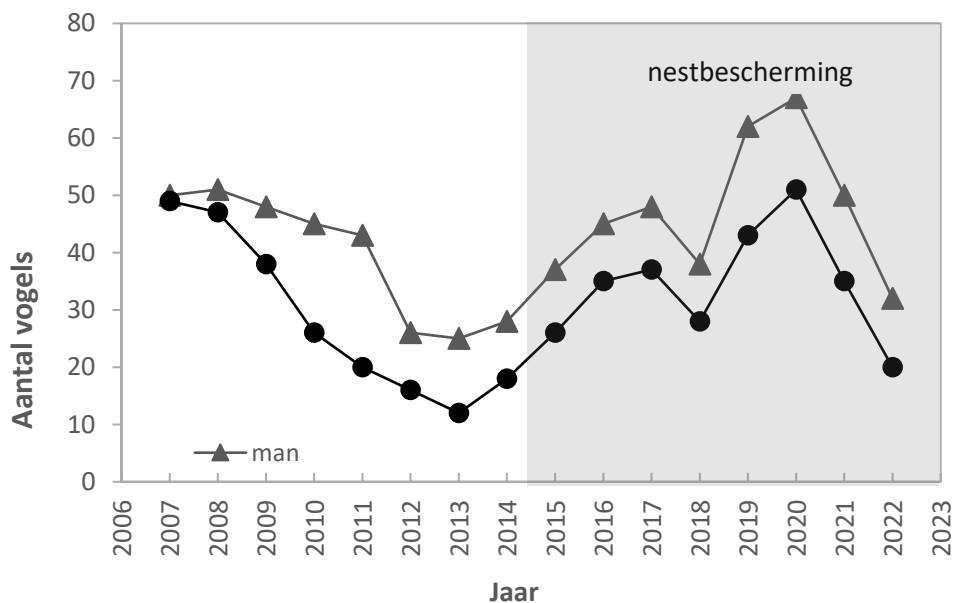
Vorig jaar was de terugkeer van de tapuiten uit hun overwinteringsgebieden erg laag. Vier jaar geleden hadden we ook al eens zo'n dip gezien, die destijds weer snel herstelde. Deze keer zette de neergang echter door. Waar de reproductie vorig jaar nog wel goed was, bleef ook die dit jaar achter bij het gemiddelde. Al met al was het een mager jaar voor de tapuit in het Drents-Friese Wold.

Terugkeer

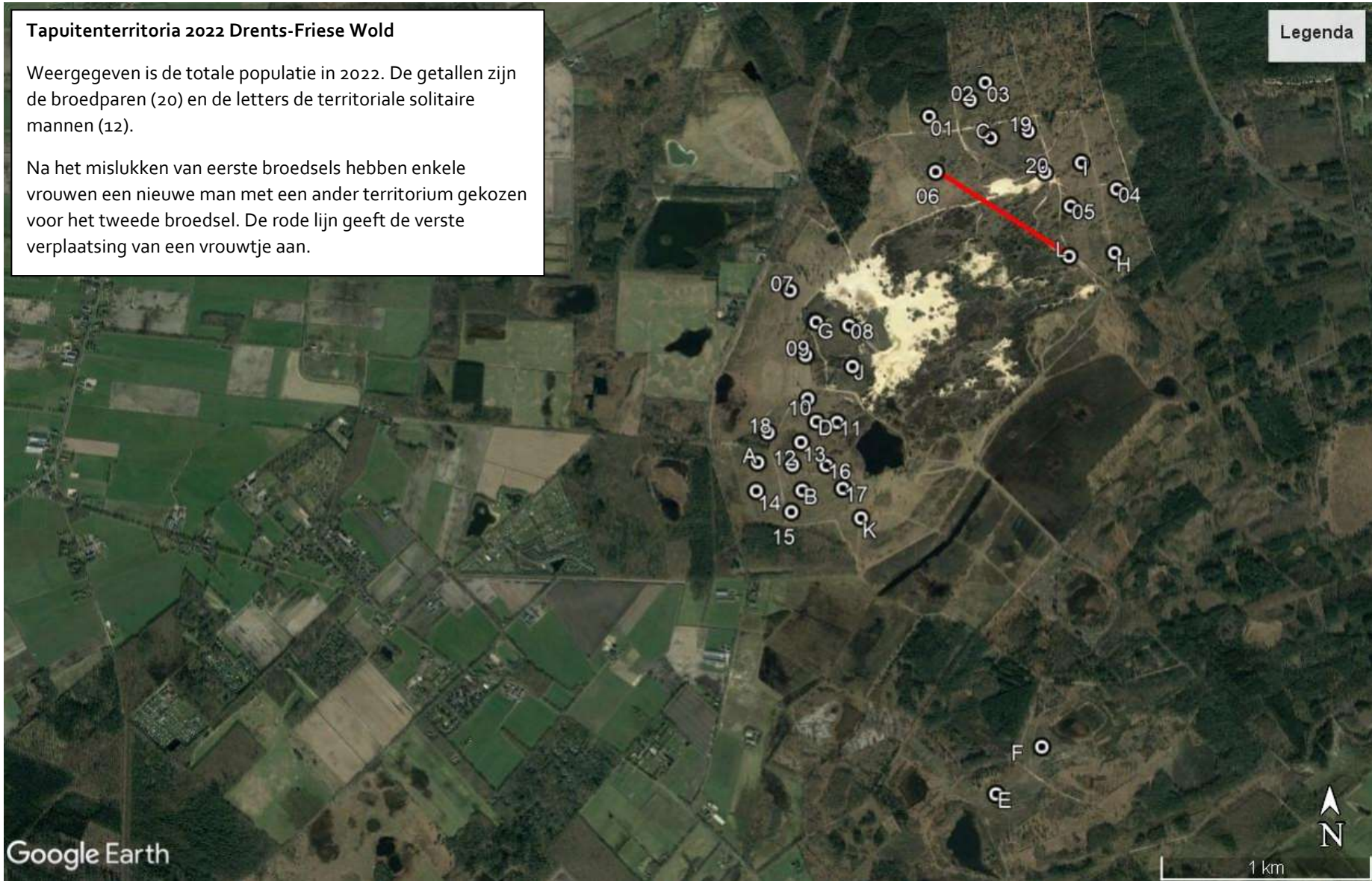
Het is gebruikelijk dat oudere mannetjestapuiten in de eerste helft van april als eerste terugkomen, een week of twee later gevolgd door de eerstejaars vogels en het gros van de vrouwtjes. Toen dit jaar de eerste jonge dieren al gesignaleerd werden terwijl er nog veel oude bekenden misten, werd duidelijk dat het niet de goede kant op ging. Uiteindelijk bleef de teller steken op 20 vrouwen en 32 mannen. Buiten het Aekingerzand werden alleen op de Ganzenpoel kortstondig twee territoriale mannen aangetroffen, die later naar het Aekingerzand verhuisden. Daarbuiten bleef het stil. Ook het bekende mannetje op het Dwingelderveld is dit jaar niet aangetroffen.

Ondanks de goede broedresultaten van vorig jaar was er dus een verdere achteruitgang ten opzichte van 2021, toen er nog 35 vrouwen en 50 mannen geteld konden worden. Met name het terugkeerpercentage van de eerstejaars vogels was lager dan gemiddeld (10%) maar ook dat van de vrouwtjes (30%). Een klein geluk was nog dat er meer vrouwtjes dan mannetjes onder de eerstejaars aanwezig waren, namelijk 11 vrouwtjes tegenover 8 mannetjes.

De terugkeerpercentages in het Aekingerzand lagen beduidend lager dan in de kop van Noord-Holland, waar een andere tapuitenpopulatie intensief gevolgd wordt. Er lijkt dus niet in algemene zin iets mis te zijn geweest met de omstandigheden in de overwinteringsgebieden of tijdens de trek. Dit kan net als vorig jaar op toeval berusten, maar kan ook een indicatie zijn dat de omstandigheden in het Aekingerzand minder gunstig zijn geweest. Naast de hoge recreatiedruk in 2020 en 2021 is het mogelijk dat het herstel van een voldoende groot en gevarieerd voedselaanbod langere tijd nodig heeft na de droogte en sterke begrazing in 2019 t/m begin 2021.

Aantalsontwikkeling van de tapuit in het Drents-Friese Wold tussen 2007 en 2022.

Broedresultaten

Er zijn 33 nesten opgespoord met in totaal 129 eieren, waarvan er 15 niet zijn uitgekomen (12%). Het eerste broedsel had gemiddeld 6,0 eieren en het tweede 4,3. Het nestsucces was ondanks de actieve bescherming helaas laag. In totaal heeft slechts 64% van de nestpogingen succes gehad. Twee nesten zijn in de jongenfase verlaten door onbekende oorzaak. Daarnaast zijn twee nesten gepredeerd door de vos en maar liefst negen nesten door de adder, waarvan één gedeeltelijk (zie foto). Uiteindelijk hebben 92 jongen kunnen uitvliegen. Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest lag op 4,4, dit is lager dan in 2020 en 2021.

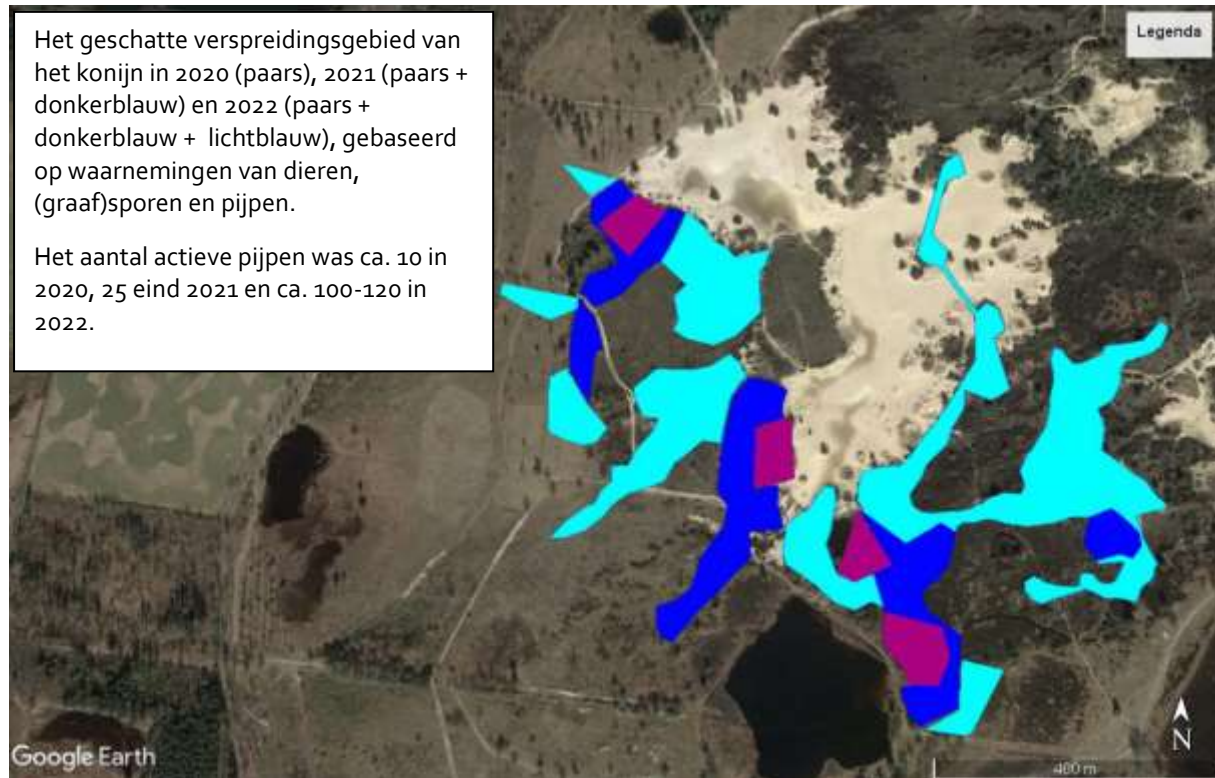
Nest met bijna uitvliegende jongen, gedood door adder. Twee van de zes jongen konden het nest ontvluchten. De adder werd een paar uur later geobserveerd terwijl hij de dode jongen kwam ophalen, onderwijl aangevallen door de ouders. Foto Stef Waasdorp.

Gebiedsontwikkeling

Sinds dit jaar wordt gewerkt met een gescheperde schaapskudde waardoor kan worden gestuurd waar en hoe lang de dieren grazen. Door de lagere begrazingsdruk en het uitblijven van extreme warmte was er door de maanden heen een constant aanbod van bloeiende planten zoals kruipwilg, brem, biggenkruid, zandblauwtje, tijm, muizenoor, tormentil en wilgenroosje, wat gunstig is voor veel soorten insecten. Op de droge delen is een toename vastgesteld van broedende boompiepers, veldleeuweriken, geelgorzen en roodborsttapuiten. De indruk is dat ook hazen, reeën en konijnen – de natuurlijke grazers van het gebied – in aantal zijn toegenomen en vaker met jongen werden gezien. Ook adders werden vaker gezien door de onderzoeker en opvallend vaak gemeld door recreanten.

Het konijn speelt een sleutelrol in heide- en duingebieden door zijn invloed op de bodem, de vegetatie en het voedselweb. Voor de tapuit is het herstel van de konijnenpopulatie waarschijnlijk van groot belang om op termijn weer op eigen kracht te kunnen voortbestaan. Na het vertrek van de grote groep schapen uit het gebied in 2021 was al snel uitbreiding van het aantal konijnen zichtbaar buiten de nog bestaande kerngebieden. Hoewel er geen tellingen van konijnen worden gedaan is de indruk dat de populatie dit jaar verder is toegenomen. Konijnen en hun sporen werden in een veel groter gebied waargenomen en het aantal actieve pijpen en hollen nam sterk toe (zie de afbeelding op de volgende pagina).

De overgang naar een nieuw begrazingsbeheer kent ook de nodige uitdagingen. Zo is onbedoeld een groot gebied dat voor de tapuit van belang is onbegrasd gebleven. Ondanks de hogere vegetatie bleken de tapuiten nog aardig te gedijen, maar vermoedelijk hebben adders kunnen profiteren van de betere dekking, waardoor ze zich konden voortbewegen zonder bang te hoeven zijn voor roofvogels. Er zullen manieren gevonden moeten worden om de waardevolle vegetatie die op veel plekken ontstaat te behouden, maar tegelijk het gebied niet dicht te laten groeien. Opslag van grove den en Amerikaanse vogelkers zal de komende jaren gedeeltelijk handmatig tegengegaan worden.

Nestgelegenheid

In het broedgebied in het Aekingerzand zijn ca. 35 bekende natuurlijke holtes aanwezig die de tapuiten als nestplaats kunnen gebruiken. Daarnaast is het gebied in de loop der jaren voorzien van 55 kunstmatige nestholtes. Dit jaar werd 60% van de nesten in kunstmatige holtes aangetroffen en 24% in bekende natuurlijke holtes. Vijf broedparen wisten nieuwe, onbekende holtes te vinden voor hun nest. In de beoogde uitbreidingsgebieden zijn de afgelopen jaren ook enkele holtes gemaakt, die jaarlijks worden onderhouden, helaas tot nog toe zonder broedende tapuiten.

Nestbescherming

Net als in andere jaren werden de nesten vanaf de eileg of broedfase beschermd met gaas. Deze nestbescherming wordt toegepast omdat in voorgaande jaren is gebleken dat de predatiedruk zo hoog is dat de tapuit vermoedelijk binnen enkele jaren uit het gebied verdwenen zal zijn als er geen maatregelen worden getroffen.

Nadat in 2021 een relatief groot aantal legsels door boommarters werd opgegeten, werd dit jaar uitsluitend gewerkt met gaas met een kleinere maaswijdte van 4 x 4 cm. Het oude gaas werd vervangen bij alle holtes waar gebroed werd. Hierdoor zijn er dit jaar geen nesten door de boommarter verloren gegaan. Ook de vos wist slechts twee nesten buit te maken, een maal door onder het gaas door te graven en een maal door met de poot door het gaas te hengelen. Een onverwacht hoge predatiedruk kwam dit jaar van de adder, die toesloeg bij maar liefst negen nesten. De slang kan door zeer kleine openingen en is dus niet tegen te houden door het aanbrengen van gaas.

Monitoring

Als onderdeel van het monitoringsprogramma werden de aantallen volwassen mannetjes en vrouwtjes geteld en werd het aantal eieren, uitgevlogen jongen per nest en de sterfte door predatie of andere oorzaken vastgesteld.

Het aandeel individuen met kleurringen is hoog, wat het volgen van de populatie aanzienlijk vergemakkelijkt. Bij aankomst droeg 94% van de mannen kleurringen. De twee ongeringde mannen zaten op dezelfde locaties als vorig jaar. Van de vrouwen was 95% geringd, waarschijnlijk is dus ook het enige ongeringde vrouwtje uit 2021 terug gekomen.

Van de 92 uitgevlogen jongen konden 87 voorzien worden van kleurringen (95%). Enkele jongen zaten in een moeilijk bereikbaar nest in een omgevallen boom, daarnaast hebben twee jongen vroegtijdig het nest verlaten door een aanval van een adder.

Recreatie en voorlichting

Zonering en geleiding

Er is in 2021 en 2022 veel gedaan om de recreatie in en rondom het Aekingerzand in betere banen te leiden en te zorgen voor minder verstoring van de broedvogels. De zonering is verbeterd, paden voor wandelaars, ruiters en mountainbikers zijn verlegd en in aantal verminderd, vele sluippaadjes zijn afgesloten en de grenzen van de grote zandvlakte, waar vrij gerecreëerd mag worden, zijn beter aangegeven. De uitgebreide informatiepanelen die vorig jaar geplaatst zijn, geven een overzicht van de bijzondere natuurwaarden van het gebied en maken duidelijk wat wel en niet is toegestaan.

Toezicht en voorlichting

Nu de coronamaatregelen voorbij zijn, is ook de recreatiedruk weer afgenomen naar een behapbaar niveau. Verstoring en vertrapping van nesten of jonge vogels vindt nog steeds plaats, vooral tijdens drukke weekenden, maar dit gaat om relatief kleine aantallen. De handhaving is dankzij de huidige zonering van het gebied goed te doen. De boa van Staatsbosbeheer doet met name op drukke momenten de ronde, daarnaast spreekt onderzoeker Stef Waasdorp mensen aan op ongewenst gedrag.

Vrijwillige boswachters

In 2022 waren de acht vrijwillige boswachters die in 2021 gestart waren opnieuw actief. De samenwerking verliep voorspoedig. Voorafgaand aan hun weekenddiensten vond overleg plaats met Stef Waasdorp om aan te duiden waar op dat moment nesten van verschillende vogelsoorten lagen. Door de betere zonering en geleiding in het gebied konden de vrijwillige boswachters vooral actief zijn bij de hoofdingang aan het begin van de zandvlakte. Mensen met honden konden daar meteen worden tegengehouden. Daarnaast werd extra voorlichting gegeven aan recreanten die

binnenkwamen met speelattributen. Het was duidelijk merkbaar dat bezoekers beter op de paden bleven en zich bewuster waren van de regels.

Excursies

In 2022 zijn er twee uitgebreide excursies gegeven, één voor beheerders van Natuurmonumenten en één voor beheerders van de Bergerheide en de Noord-Veluwe. Centrale thema's waren recreatiedruk en begrazing, en de effecten daarvan op broedvogels. Daarnaast heeft Stef Waasdorp een aantal veldbezoeken gedaan met de nieuwe boswachter van Staatsbosbeheer om kennis over te dragen over de broedvogels van het gebied, en te laten zien hoe het beschermingsproject voor de tapuit vruchten afwerpt voor meerdere vogelsoorten in het gebied.

Planning en budget

De uitvoering van het projectplan ligt op schema, zowel wat de planning als de kosten betreft.

Vervolg

Dit vijfjarige project loopt nog tot en met 2024. In december 2022 zal een bijeenkomst plaatsvinden met de projectpartners om terug te blikken op de afgelopen drie jaar en vooruit te kijken naar de laatste twee projectjaren en de periode daarna.

Ook na twee matige jaren hebben we vertrouwen dat de tapuit, het icoon van het Aekingerzand, zich zal weten te herstellen. Het gebied is in variatie en voedselaanbod enorm vooruit gegaan en ook de verstoring door recreatie is onder controle. Het volgen van deze populatie heeft al veel kennis opgeleverd en we leren elk jaar bij over deze prachtige soort en het beheren van zijn leefgebied.

